ואין מחזירין לחובה מחזירין לזכות זכות גרידתא ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה חובתיה דמאן הא לא קשיא חובתיה דגואל הדם משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי ועוד מאי בין בין קשיא רבינא אמר כגון [א]שהיה לו בידו משכון ונטלו ממנו טימא את הטהור דאגעי ביה שרץ טיהר את הטמא שעירבן בין פירותיו: דיני נפשות כו': ת"ר [א]מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מניין שמחזירין אותו ת"ל [1]נקי אל תהרג ומניין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין מחזירין אותו ת"ל [1]צדיק אל תהרג א"ר שימי בר אשי [ב]וחילופא למסית דכתיב [2]לא תחמול ולא תכסה עליו רב כהנא מתני [3]מכי הרג תהרגנו בעא מיניה רבי זירא מרב ששת [ג]חייבי גליות [ד](מניין) אתיא [4]רוצח [5]רוצח [ה]חייבי מלקות [ו](מניין) [ז]אתיא [6]רשע [7]רשע [ח]תניא נמי הכי חייבי גליות מניין אתיא רוצח רוצח חייבי מלקות מניין [ט]אתיא רשע רשע: ואין מחזירין לחובה: אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [י]והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א"ל [כ]אדמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי איתמר נמי א"ר אמי א"ר יוחנן טעה בנואף חוזר אלא היכי דמי אין חוזרין א"ר אבהו אמר רבי יוחנן [ל]כגון שטעה שלא כדרכה: דיני ממונות הכל כו': הכל [מ]ואפילו עדים נימא מתניתין ר' יוסי ברבי יהודה היא ולא רבנן דתניא [8]ועד אחד לא יענה בנפש [נ]בין לזכות בין לחובה ר' יוסי בר' יהודה אומר עונה לזכות ואין עונה לחובה אמר רב פפא [ס]באחד מן התלמידים ודברי הכל

מאי

זכות גרידתא. שהיא זכות לו ואינה חובה לבעל דינו כגון חלול שבת או אשת איש: **ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה.** דהא לחובה ממש לא מלית לפרושה דהא בדיני ממונות נמי ליתא: **חובתיה דגואל הדם.** שקשה בעיניו שזה ניצול: **בין בין.** קתני ברישא בין לזכות בין לחובה אלמא תרתי מילי קתני וליכא לפרושה לזכות שהיא חובה: **רבינא.** מהדר לאוקומי לתירוציה דרב חסדא(א) דמתני' כשלא נשא ונתן ביד ודן את הדין כשנשא ונתן ביד ודקשיא לך זיכה את החייב מאי נשא ונתן ביד איכא כגון שהיה לו משכון לתובע מן הנתבע וזיכה הדיין את הלוה ואמר לו פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה והחזירו ללוה: **טימא את הטהור.** נמי משכחת לה כשנשא ונתן ביד דנגע (א) בהו שרץ כשבא לישאל לפניו על דבר הספק דנולד לו בטהרותיו ואמר לו הדיין טמאות הן ונטל שרץ והשליך עליהם שלא יהא עוד ספק בדבר והן לא היו אלא טהורות: **טיהר את הטמא.** ונטלו הדיין עצמו ועירבן עם שאר פירות של נשאל ונמצא שטעה והרי הכל טמא: **נקי.** משמע מן החטא ואע"פ שנתחייב בדין: **צדיק.** משמע שנצטדק בדין ואע"פ שאינו נקי: **חייבי גלות מאי.** מי הוו כדיני נפשות אי לא: כתיב בחייבי מיתות (במדבר לה) יומת הרוצח וכתיב בחייבי גלות (שם) לנוס שמה רוצח: **רשע רשע.** כתיב בדיני נפשות (שם) אשר הוא רשע למות וכתיב בחייבי מלקות (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע: **תניא נמי הכי.** בתוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין לזכות: **דבר שאין הצדוקין מודין בו.** שאין טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה או בדברי האמוראים: **זיל קרי בי רב הוא.** תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום והדר: **טעה בנואף ונואפת(ב).** זיכה מהו(ג) מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא ברוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא מיפרשי בהדיא כגון באומר(ד) אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא היה רודפי ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא: **עד דמוקדך יקיד קוץ קרך וצלי.** בעוד שהאש דולקת קלוף דלועין שלך וצלה אותן. כלומר בעוד שאתה עוסק בשמעתך תן לב להבין ולהוסיף לקח הרי שמעת ממני טעה בדבר שהצדוקין מודין בו חוזר והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא: **אלא היכי דמי אין חוזרין.** דקתני מתניתין סתם דיני נפשות אין מחזירין לחובה ועריות נמי כמשמע: **כגון שטעה.** הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה דלא מפרש חיוביה בהדיא דרבנן ילפי לה (לקמן נד.) ממשכבי אשה (ויקרא כ) שני משכבות ואין הצדוקין מודין בו: **הכל ואפילו עדים.** שהעידו עליו יכולין ללמד עליו ראיות של זכות: **אמר רב פפא.** הכל דמתניתין לאיתויי תלמידים היושבין שורות לפני הדיינין קאמר דמלמדין זכות ואין מלמדין חובה ודברי הכל:

ורבנן

שעירבן עם פירותיו. הקשה רבינו אפרים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בפ' הניזקין (גיטין ד' נג:) המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא ובשלמא לחזקיה דאמר התם (דף נג.) אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיודיעו וגבי חכם בעל הוראה אין לפטור מטעם כדי שיודיעו דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה אלא לר' יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה"ב קשה וי"ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהוראתו ולידע שבעה"ב יערב: **אתיא** רשע רשע תניא נמי הכי. תימה תקשה לרבא מבריי' דהכא דקאמר בפרק קמא (דף י.) דמלקות תחת מיתה עומדת ולית ליה ג"ש דרשע וכן בפרק קמא דמכות (דף ה.) גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות אביי אמר אתיא רשע רשע ורבא אמר בעינן כאשר זמם וליכא ועוד אמר סתמא דהש"ס בפ"ק דמכות (שם:) כאביי גבי אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין ואמר חייבי מלקות מניין אתיא רשע רשע וי"ל דרבא אית ליה ג"ש אלא להנך מילי קאמר דלא צריך מיהו קשה דבפ' אלו נערות (כתובות דף לג. ושם) גבי חייבי מלקות שוגגין דפטורין מן ממון קאמר אביי אתיא רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה ולרבי יוחנן קשה נמי אמאי מחייב חייבי מלקות שוגגין בתשלומין ולא יליף ג"ש דרשע ועוד בההוא פירקא (דף לו.) קאמר והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו ומסיק חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון והשתא במלקות וממון למ"ל קרא תיפוק ליה מג"ש דרשע רשע וי"ל דרבא ורבי יוחנן לא דרשי התם גזירה שוה דרשע משום דלא הוי בגוף המלקות אלא לפטור ממון דבהדי מלקות וקרא דרשע בגוף המלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע והא דדריש רבא מכה מכה משום דגבי תשלומים כתיב מכה נפש בהמה ישלמנה אבל אביי דריש ג"ש דרשע רשע בכל מקום וסוגין דההוא פירקין גבי כדי רשעתו אליבא דרבא אתיא דלאביי למלקות ולממון לא צריך קרא דאתיא ג"ש דרשע רשע ומוקי חדא למיתה ומלקות כר"מ: **טעה** בנואף ונואפת מהו. פירש הקונטרס דבנואף ליכא טעות לזכות ותימה דהא איכא מילי טובא כי ההיא דפליגי בשילהי פ"ק דמכות (דף ז.) אי אמרינן במנאפין עד שיראו דרך מנאפין או עד שיראו כמכחול בשפופרת או חבר בעי התראה או שיתיר עצמו למיתה או שיהיו שני עדיו מתרין בו וי"ל דמבעיא ליה אם יש בנואף ונואפת דבר שאין הצדוקין מודין בו וקאמר רבי יוחנן אדמוקדך יקיד קוץ כו' בעוד שאתה עוסק בשמועתך שאמרתי לך שיש חילוק בין דבר שצדוקין מודין בו לדבר שאין צדוקין מודין בו תן לב להבין מה הן מודין ומה אין הם מודין ועתה מפרש הש"ס ה"ד דבר שאין הצדוקין מודין בו: **שטעה** שלא כדרכה. פ"ה דלא מפרש חיובא בהדיא דילפינן ממשכבי אשה שתי משכבות באשה ואין הצדוקין מודין וקשה דבדבר זה מודין כדמוכח בפ"ק דהוריות (דף ד.) דאמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו ומסיק בגמ' דאמרי' (שלא) בכדרכה וכו' ופריך והא משכבי אשה כתיב ופי' דהצדוקין מודין בו וי"ל דהכא מיירי בהערלה דאמר בכדרכה אפי' בהערלה אסור שלא כדרכה נגמר ביאה אסור הערלה שריא אע"ג דפריך התם אההיא שינויא מכל מקום לפי המסקנא דהתם אימוקם ההיא שינויא שפיר: **אחד** מן התלמידים. תימה הא אמר בספ"ק (דף יז.) דלא אמר איני יודע והדר אמר טעמא (למילתיה) לא שמעינן ליה ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים וי"ל דהתם באומר טעמא לחובה והכא באומר טעמא לזכות:

אלא

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"י מהל' סנהדרין הלכה ח ופ"ח שם הל' א והל' ח סמג עשין נח:
טז ב מיי' שם פ"ח הלכה ה סמג שם:
יז ג ד מיי' שם הל' ד:
יח ה ו מיי' שם פ"י הלכה ט:
יט ז מיי' שם פ"ח הלכה א ופ"ה מהל' עדות הלכה ח:
כ ח מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הל' ח:
כא ט מיי' פ"י מהל' סנהדרין הל' ח:

◆

רבינו חננאל

ואין מחזירין לחובה חובתו דמאן הא היכי משכחת לה ואמרינן הא נמי משכחת לה לזכות דרוצח וחובה לגואל הדם שכיון שאמרו לו פטור אתה נמצאו מחייבין לגואל הדם אם יהרגנו הרינה ואקשינן ומשום חובתו דגואל הדם אין מחזירין בזמן שטעו אלא קטלינן להאי ועוד מתניתין בין לזכות בין לחובה קתני תרי בין בין מניין לך לימא מתניתין חדא קתני לזכות שהיא חובה ועלתה בקושיא. רבינא אמר זיכה את החייב נמי משכחת לה שנשא ונתן ביד כגון שהיה ביד המלוה משכון ואמר ללוה פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה ונתנו ללוה. טימא הטהור דאגע בהו שרץ. טיהר הטמא שעירבן עם פירותיו. נמצא בכולן שעשה מעשה בידו. תוספתא. מכל אלה נתברר לדברי הכל כי מי שאינו מומחה שטעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד חוזר והטועה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם. ומומחה שאין מי שגדול ממנו מה שעשה עשוי ואין משלם ונמצאו ששה שערים אחרים שצריכין מחקר ויש בהן לפנים ולפני לפנים. לידע משפטיהן. ואלה הן טעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד ומומחה שנשא ונתן ביד וטעה בדבר משנה. ומומחה שטעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד ושאינו מומחה שטעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד. או שטעה בדבר משנה ונשא ונתן ביד או טעה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד כי חייבין ופטורין וחזרה והעמדה פוגעין זה בזה וצריכין להשים עיקרים לכללות שפוגעין זה בזה מי שיתברר דינן. אילו כולן דברי גאון וצ"ל הן: **דיני** נפשות מחזירין לזכות. ת"ר מניין ליוצא מב"ד חייב ואחד אמר יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג. ומניין ליוצא זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו שהוא חייב שאין מחזירין אותו שנאמר וצדיק אל תהרוג וחילופה במסית. ואין מחזירין לחובה. א"ר יוחנן היכא אמרינן אם טעו ופטרו החייב שאין מחזירין אותו לחייבו כשטעו בדבר שאין הצדוקין מודין בו כגון אם חמיו וכיוצא בהן דאתיין מדרשא. אבל טעו בדבר שהצדוקין מודין בו מחזירין. מאי טעמא זיל קרי בי רב הוא: **בעא** מיניה ר' חייא מר' יוחנן טעו בנואף ונואפת כגון שאמרו על הנואף הזהירה התורה שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך. לנואפת לא הזהירה תורה מהו. א"ל אדמוקדך יקד קרך וצלי פי' עד שהאש יוקדת לצלייה קרי ראה כמו שצולין אותו ורוץ תחוך וצלה גם אתה. כלומר אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצליית רוץ ראה ולמוד. כך אם אינו יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת. ילך וילמד. ואסקי' א"ר יוחנן טעו בנואף ונואפת כחוזרין והיכי דמי שאין מחזירין כגון שטעה בהוראה שלא כדרכה: **דיני** נפשות הכל מלמדין עליו לזכות ואין הכל מלמדין עליו חובה. ואתינן לאוקומה כבעד ואליבא דר' יוסי דתני עד עתה לזכות ולא לחובה

מסורת הש"ס

א) בכורות כח:, ב) [לקמן לו:] ודומהו לעיל כט., ג) [צ"ל מאי וכן גרס רש"י], ד) [צ"ל מאי], ה) מכות ה., ו) [תוספתא פ"ז], ז) [לעיל ו. וש"נ], ח) [עי' בערוך ערך קד ג' פירוש נפלא ומשונה], ט) [ע"ש], י) [מהו רש"ש], כ) [illegible]

◆

תורה אור השלם

1. מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע: שמות כג ז
2. לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו: דברים יג ט
3. כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה: דברים יג י
4. וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: במדבר לה יא
5. וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ: במדבר לה טז
6. וְהָיָה אִם בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר: דברים כה ב
7. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי מוֹת יוּמָת: במדבר לה לא
8. כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת: במדבר לה ל

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה טימא וכו' ונתן ביד דאגע בהו: (ב) ד"ה טעה בנואף ונואפת מהו זיכה מי אמרינן:

◆

מוסף רש"י

שהיה לו בידו משכון. למלוה והוא פטר את הלוה ונטל את המשכון והחזירו ללוה (בכורות כח:). דאגעי ביה שרץ. הביאו טהרות לפניו לישאל עליהן ואמר טמאות הן ונטל שרץ אחד ונגע בהן כדי שלא יהא עוד ספק בהן ועמדו דברי (שם). שעירבן בין פירותיו. שהביא טהרות לפניו לישאל עליהן ואמר טהורות הן ונטלן הוא עצמו ועירבן עם פירותיו של נשאל, ולסוף אמר חכם מומחה טמאות הן וטימאו את השאר שנתערבו בהן (שם). ת"ל נקי אל תהרג, וזה אע"פ שאינו צדיק, שלא נצטדק בב"ד, מכל מקום נקי הוא ממיתה, שהרי יש לך לזכותו (שמות כג, ז). ת"ל צדיק אל תהרג, וזה צדיק הוא שנצטדק בב"ד (שם). למסית. המסית חבירו לעבודת כוכבים (לעיל כט.).